

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента на дисертацію
Рички Юрія Володимировича

**«Баскський національний «проект» в Іспанії (1895–2018 рр.):
ідеологічні засади, практична реалізація, вплив на суспільно-політичне
життя», подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю В9 «Історія та археологія»**

Актуальність теми дослідження

Аналіз соціо-культурних, економічних, політичних передумов етнонаціональних конфліктів, сепаратистських рухів у історії Європі сприяє виробленню механізмів їхнього врегулювання на основі впровадження демократичних принципів у процесі міжрегіональної та міжетнічної комунікації. Комплексні дослідження історії баскського конфлікту відкривають перспективи поглиблення студій внутрішньополітичних процесів у Іспанії, досягнення поняття «національне самовизначення», співвідношення тенденцій регіоналізації і глобалізації та водночас – осмислення ролі етнонаціонального чинника в міжнародних відносинах і політиці Європейського Союзу. Дослідження з історії баскського націоналістичного руху формують базу для розробки спектру проблем, що вирізняються високим рівнем наукової новизни та водночас – суспільно-політичної значущості. Йдеться про генезис і специфіку сепаратизму, дискусії щодо визначення в міжнародно-правовому полі категорій державного суверенітету, територіальної цілісності та права на самовизначення. Сепаратистські рухи провокують кризи не лише на регіональному рівні, але також мають глобальні наслідки, дестабілізуючи систему міжнародних відносин та геополітичної безпеки.

Розкриття специфіки етнонаціонального чинника в історії Іспанії ґрунтується на комплексному аналізі суперечливих і тривалих процесів іспанського державотворення на тлі культурно-регіонального різноманіття,

що зумовило формування особливого державно-територіального устрою – «держави автономій». Водночас актуалізується досвід використання правових, безпекових, економічних, культурно-гуманітарних інструментів Європейського Союзу у процесі децентралізації та розвитку місцевого самоуправління задля мирного розв'язання баскської проблеми.

Дисертацію Ю.В. Рички присвячено комплексному дослідженню становлення та розвитку ідеологічних засад баскського національного руху; місця та ролі баскської проблеми у внутрішньополітичних процесах Іспанії; впливу репресивної політики періоду диктатури Ф. Франко на радикалізацію баскського сепаратизму в умовах системних порушень прав людини, скасування регіональної автономії; аналізу специфіки баскського національного проєкту, його ідейних принципів, політичних та економічних цілей, особливостей реалізації та впливу в контексті історико-регіонального розвитку; висвітленню перебігу врегулювання баскського конфлікту демократичним шляхом, через запровадження регіональної автономії та розкриттю ролі в цьому процесі громадянського суспільства й міжнародних організацій – Ради Європи, ЄС, НАТО, ОБСЄ, ООН.

Наукова новизна та обґрунтованість результатів дослідження

У результаті здійсненого Ю.В. Ричкою дослідження розкрито ідеологічне підґрунтя та специфіку реалізації у політичній сфері баскського національного проєкту в Іспанії; з'ясовано комплекс суспільно-політичних та економічних передумов становлення баскського націоналізму, розкрито роль ідей Романтизму, героїзації та міфологізації історичного минулого басків у формуванні національно-культурних і політичних стратегій; на прикладі постаті засновника баскського націоналізму Сабіно Арано проілюстровано практичну роль псевдонаукової теорії як імпульсу боротьби за національно-культурні права; представлено періодизацію баскського національного руху; розкрито значення заснованої 1895 р. Баскської націоналістичної партії у

трансформаційних процесах баскської спільноти; з'ясовано розвиток зовнішньополітичної стратегії Баскської націоналістичної партії, особливості її міжнародної співпраці з метою забезпечення підтримки на загальноєвропейському рівні прагнень баскської спільноти до збереження власної культурно-лінгвістичної спадщини, захисту ідентичності й політичних прав; здійснено порівняльний аналіз ідеологічних засад і стратегії діяльності PNV (Partido Nacionalista Vasco – Баскська націоналістична партія) та ETA (Euskadi Ta Askatasuna – Країна басків та свобода); розкрито вплив процесів глобалізації на баскський національний рух у контексті перспектив культурного й економічного розвитку регіону; запроваджено важливий фактологічний матеріал, що дозволяє уточнити чинники політизації баскського націоналізму, пов'язані з процесами централізації та індустріалізації, розкрити вплив диктатури Ф. Франко (що характеризувалася авторитаризмом і наступом на демократичні цінності) на посилення радикальних настроїв у баскському національному русі, висвітлити суперечності у відносинах між центральною владою та регіонами в Іспанії, що ускладнювали вироблення конструктивних механізмів мирного врегулювання конфронтації. Наукова новизна й обґрунтованість результатів дослідження забезпечується, насамперед, завдяки комплексному аналізу Ю.В. Ричкою інформації оцифрованих документів з історії баскського націоналізму Національного історичного архіву Іспанії, Генерального адміністративного архіву в Мадриді, Муніципального архіву у місті Віторія (Гастейе). Наукові результати здійсненого дослідження відповідають темі дисертації.

Структура і зміст дисертації

Структура дисертації Ю.В. Рички є логічною, відповідно до сформульованих мети і завдань дослідження, визначається проблемно-хронологічним підходом у висвітленні історії баскського національного

проєкту в Іспанії з кінця XIX ст. до 2018 р., коли угруповання ЕТА оголосило про саморозпуск. Дисертація складається з анотації і переліку ключових слів (українською та англійською мовами); списку публікацій здобувача за темою дослідження; переліку умовних скорочень; вступу з обґрунтуванням актуальності теми, формулюванням мети і завдань, об'єкта і предмета, методів дослідження, обґрунтуванням хронологічних меж, визначенням наукової новизни, практичного значення й апробації результатів дисертації; 4 розділів (9 підрозділів); висновків; списку джерел та літератури.

Обґрунтовуючи актуальність дослідження, у вступі дисертації Ю.В. Ричка наголошує на впливі націоналізму, міжетнічних протиріч на тенденції сучасних міжнародних відносин і генезис збройних конфліктів, сепаратистських рухів, міграційних і гуманітарних криз у контексті дестабілізації європейської системи безпеки. Дисертант вказує на значимість напрацьованого досвіду врегулювання баскської проблеми на тлі розвитку концепції «Європи регіонів», що передбачає відхід від жорсткого державного централізму, активізацію транскордонної співпраці, вироблення стратегії збереження історико-культурної ідентичності на регіональному рівні. Водночас у вступі зауважується, що тема дисертації висвітлюється в ширшому контексті історії національних меншин у Європі, міжнародної етнополітики, трансформації етнонаціонального чинника в умовах глобалізації.

У першому розділі «Історіографія проблеми, джерельна база та теоретико-методологічні аспекти проблеми дослідження», аналізуючи стан наукової розробки теми, Ю.В. Ричка вказує на подолання в сучасній історіографії уявлень про баскський націоналізм як маргінальне й випадкове явище, адже баскська спільнота має унікальні історичні традиції і культурне надбання, що є основою формування ідентичності й боротьби за власні національно-культурні права. Дисертант зауважує, що в період диктатури Ф. Франко дослідження проблематики баскського націоналізму гальмувалися,

і саме упродовж 1970-1980-х рр. увага до неї науковців зросла з огляду на радикалізацію баскського національного руху.

У процесі аналізу джерельної бази дослідження Ю.В. Ричка виокремив основні типи джерел, зокрема оцифровані документи архівних установ Іспанії, програмні документи й декларації Баскської націоналістичної партії, законодавчі акти, матеріали періодичної преси, візуальні джерела, агітаційна література тощо. У структурі джерельної бази дисертації особливе місце належить документації зовнішньополітичного відомства Іспанії. Серед застосованих автором джерелознавчих методик виокремлюється контент-аналіз.

У другому розділі «Зародження баскського етнонаціоналізму» дисертант проаналізував історико-культурні передумови, суспільно-політичні чинники процесу баскського націєтворення від кінця XIX ст., фокусуючи увагу на створенні 1895 р. Баскської націоналістичної партії; розкрив вплив баскського конфлікту на трансформаційні процеси в суспільно-політичному житті Іспанії, причини радикалізації баскського націоналізму, висвітлив роль Сабіно Арана в історії баскського національного руху, охарактеризував особливості його інтеграції до внутрішньополітичних процесів у Іспанії; визначив сутність та наслідки політики щодо баскської спільноти авторитарного режиму Ф. Франко, розкрив специфіку діяльності воєнізованого угруповання ЕТА.

У третьому розділі «Баскський національний «проект»: націоналістичні ідеали, політико-економічні цілі та наслідки» висвітлено основні напрями громадсько-політичної і культурно-просвітницької діяльності Баскської націоналістичної партії, її значення для розвитку баскського націоналізму; визначено специфічні риси радикального баскського національного руху, зокрема в контексті економічних чинників та процесів глобалізації.

У четвертому розділі «Шляхи врегулювання баскського конфлікту» констатується полярність позицій різних верств баскської спільноти щодо

політичної стратегії Країни Басків (від ідеї збереження цілісної Іспанської держави до радикальних вимог баскської незалежності), висвітлено тенденції деескалації баскського конфлікту, формування широкого суспільного запиту на засудження терористичних методів і пошук мирних, демократичних механізмів реалізації цілей баскського національного руху; сфокусовано увагу на ролі в розв'язанні баскської проблеми міжнародної дипломатії, світової спільноти, міжнародних організацій, зокрема – транскордонного співробітництва в рамках ЄС; наголошено на значенні громадянського суспільства для забезпечення суспільної бази пошуку діалогу між сторонами конфлікту.

Повнота наукових положень дослідження в дисертації та публікаціях

У дисертації Ю.В. Рички логічно й аргументовано розкрито сформульовані у змісті положення, реалізовано поставлену мету й завдання дослідження.

Основні результати дослідження відображено в 7 наукових публікаціях (що вийшли друком в Україні та за кордоном), зокрема: 1 статті у провідному фаховому часописі України (категорії А) «Український історичний журнал», що індексується в міжнародних базах даних: Web of Science (Q2), Google Scholar, Index Copernicus, Slavic Humanities Index, засновниками журналу є Національна академія наук України, Інститут історії України НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України; 2 статтях у журналі «Сіверянський літопис», засновником якого є Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Апробація положень і результатів дослідження здійснювалася, зокрема, під час їх обговорення на засіданнях відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України Національної академії наук України.

Практичне значення наукових результатів дисертації

Положення й висновки дисертації можуть бути використані в контексті розвитку подальших наукових досліджень з іспаністики та баскських студій; у процесі вдосконалення науково-теоретичної бази вироблення стратегій врегулювання етнонаціональних конфліктів; при розробці лекційних курсів із всесвітньої історії, міжнародних відносин, етнонаціональної історії у закладах вищої освіти України.

Відомості про дотримання академічної доброчесності

Ознайомившись із науковими публікаціями та дисертацією Ю.В. Рички, слід відзначити відсутність порушень академічної доброчесності.

Зауваження до дисертації

Відзначаючи високий науковий рівень дисертації Ю.В. Рички, варто водночас висловити низку зауважень:

- Відповідно до здійснених автором у першому розділі дослідження аналізу та класифікації джерел варто було би виокремити відповідні рубрики в списку використаних джерел наприкінці дисертації.

- До дослідження доцільно було би долучити праці сучасного фахівця з історії баскського націоналізму, професора Університету Країни Басків Хосе Луїса де ля Гранха Саїнса, наприклад:

Granja Sainz J.L. de la. El nacionalismo vasco: claves de su historia. Madrid: Anaya, 2009. 142 p.

Granja Sainz, J.L. de la. Nacionalismo y II República en el País Vasco, Estatutos de Autonomía, partidos y elecciones, Historia de Acción Nacionalista Vasca: 1930-1936, Madrid: Siglo XXI Editores S.A., 2008. 750 pp.

Окрім того, у контексті аналізу історіографії теми рецензованої дисертації, значний інтерес становить праця:

Suárez-Zuloaga I. Vascos contra vascos. Barcelona: Editorial Planeta, 2007. 259 p.

- Доцільно було би поглибити аналіз матеріалів засобів масової інформації, зокрема періодики Іспанії, Франції та інших країн ЄС, наприклад: “Revista de Estudios Regionales”, “El País”, “El Mundo”, “ABC”, тощо. Водночас вагомий інтерес становлять друковані органи баскських націоналістичних осередків, зокрема “Zutik” (засноване 1961 р. видання ETA).
- Слід було би приділити більше уваги аналізу спогадів і інтерв'ю з представниками баскського націоналістичного руху.

Однак, висловлені зауваження та рекомендації не впливають на загальну високу оцінку методологічних засад дослідження й одержаних наукових результатів, у яких реалізовано сформульовані мету та завдання дисертації

Висновок щодо відповідності дисертації нормам

Дисертація Ю.В. Рички на тему «Баскський національний «проект» в Іспанії (1895–2018 pp.): ідеологічні засади, практична реалізація, вплив на суспільно-політичне життя», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю В9 «Історія та археологія», є завершеним оригінальним дослідженням, яке висвітлює актуальну проблему ідеологічних витоків і суспільно-політичної трансформації баскського конфлікту в Іспанії та шляхів його врегулювання в міжнародно-правовому контексті. Отримані наукові результати сприяють удосконаленню рівня сучасних наукових знань щодо

ролі національних рухів, регіонального й етнополітичного чинників у історії Іспанії.

Рецензована дисертація характеризується високим рівнем наукової новизни, актуальністю, практичною значимістю та відповідає вимогам Наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (з наступними змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022, а її автор, Ричка Юрій Володимирович, заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю В9 «Історія та археологія».

Офіційний рецензент – доктор історичних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу історії
міжнародних відносин і зовнішньої політики України
Інституту історії України Національної
академії наук України

Оксана ІВАНЕНКО

